

МАЛИЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

SMALL BUSINESS IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Пономаренко І.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної кібернетики та маркетингу,
Київський національний університет технологій та дизайну

Воловненко К.В.

аспірант кафедри статистики,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Ponomarenko Igor

Candidate of Sciences (Economics), Associate professor,
Associate Professor of the Economic Cybernetics and Marketing Department,
Kyiv National University of Technologies and Design

Volovnenko Kateryna

Graduate student of the Statistics Department,
National Economic University named after Vadym Hetman

Статтю присвячено дослідженню впливу малих підприємств на соціально-економічний розвиток України у сучасних умовах. Доведено необхідність підтримки органами державного управління суб'єктів малого підприємництва для забезпечення їх ефективного функціонування та дотримання відповідного рівня конкурентоспроможності на національному та міжнародному рівнях. Представлено основні структури державного управління та програми, за якими здійснюється підтримка малих підприємств в Україні. Визначено необхідність залучення міжнародних інституцій для підтримки малого бізнесу шляхом надання грантової допомоги або інвестиційних ресурсів. Наведено оцінку представників малого бізнесу щодо основних ризиків, які негативно впливають на ведення підприємницької діяльності. Визначено основні напрями діяльності, які доцільно здійснювати суб'єктам малого підприємництва у найближчій перспективі, що пояснюється їх істотним потенціалом.

Ключові слова: малі підприємства, ефективність, Європейський Союз, конкурентоспроможність, міжнародне економічне середовище.

Статья посвящена исследованию влияния малых предприятий на социально-экономическое развитие Украины в современных условиях. Доказана необходимость поддержки органами государственного управления субъектов малого предпринимательства для обеспечения их эффективного функционирования и поддержания соответствующего уровня конкурентоспособности на национальном и международном уровнях. Представлены основные структуры государственного управления и программы, по которым осуществляется поддержка малых предприятий в Украине. Определена необходимость привлечения международных институтов для поддержки малого бизнеса путем предоставления грантовой помощи или инвестиционных ресурсов. Представлена оценка малого бизнеса по основным рискам, которые негативно влияют на ведение предпринимательской деятельности. Определены основные направления деятельности, которые целесообразно осуществлять субъектам малого предпринимательства в ближайшей перспективе, что объясняется их существенным потенциалом.

Ключевые слова: малые предприятия, эффективность, Европейский Союз, конкурентоспособность, международная экономическая среда.

The article is devoted to the study of the influence of small enterprises on the socio-economic development of Ukraine in modern conditions. The necessity of supporting government bodies of small businesses to ensure their

effective functioning and maintain an appropriate level of competitiveness at the national and international levels is proved. The advantages of small enterprises include the ability to quickly adapt to market conditions, quickly changing the range of products and services that do not require significant investments and are characterized by high demand among the population. Providing favorable conditions for the development of small enterprises by state institutions will help to neutralize the influence of negative factors in times of crisis, and during periods of growth will accelerate the pace of economic growth. The basic structures of public administration and programs for which support is provided to small enterprises in Ukraine are presented. The necessity of attracting international institutions to support small businesses by providing grant assistance or investment resources is identified. Changes in legislation, along with this, provide for the study of risks that may arise. At this stage, the Government is considering ways to increase the tax burden for IT companies, a significant number of which position themselves as small businesses. Given the desire to increase the tax base for small enterprises, there may be a risk of being mistakenly identified, which will lead to an increase in the tax burden. Therefore, government should develop a set of measures to prevent destructive processes that could lead to weakening business activity of small businesses. It was established that in the process of a comprehensive analysis, it is envisaged to use data from various sources: relevant information from official statistics agencies, international organizations involved in studying the business environment in Ukraine. An assessment of small business on the main risks that negatively affect the conduct of business is provided. The main areas of activity that are appropriate for small businesses in the near future are identified, which is explained by their significant potential.

Key words: *small businesses, efficiency, European Union, competitiveness, international economic environment.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Національна економічна система постійно трансформується завдяки низці чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Комплексні процеси призводять до змін за видами економічної діяльності, що спонукає окремі підприємства адаптуватися для забезпечення певного рівня конкурентоспроможності. Порівняно з великими та середніми компаніями малий бізнес володіє набагато меншими ресурсами, що змушує невеликі підприємства розробляти відповідні стратегії, які дають змогу забезпечити їх функціонування у довгостроковій перспективі. Поряд із цим органи державного управління повинні створювати умови для сталого розвитку малих суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки недостатній рівень підтримки негативно відображається на бізнес-активності та призводить до скорочення кількості малих компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Дослідженню питань комплексного аналізу малих підприємств в Україні присвячено праці таких вітчизняних учених, як З. Варналій, С. Ващаєв, М. Денисенко, М. Долішній, М. Єрмошенко, М. Козоріз, О. Мазур, І. Манцуров, С. Мочерний, С. Реверчук, Н. Чухрай та ін. Представники української науки досліджують різні аспекти функціонування та розвитку малих суб'єктів підприємницької діяльності, використовуючи відповідне статистичне забезпечення.

Поряд із цим великого значення набувають дослідження особливостей державної підтримки малих підприємств, а також вивчення міжнародних програм, особливо реалізовуваних інституціями в рамках ЄС, що пояснюється інтеграцією України у зазначену спільноту та запроваджен-

ням відповідних стандартів розвитку підприємницької діяльності. У процесі комплексного аналізу передбачається застосування даних із різних джерел: відповідної інформації офіційних органів статистики, міжнародних організацій, які займаються питаннями вивчення бізнес-середовища в Україні.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є визначення існуючих проблем у функціонуванні та перспектив розвитку малих підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно зі звітом Світового банку Doing Business 2019, Україна посіла 71-е місце (у 2018 р. – 76-е місце), тобто спостерігається певне поліпшення нормативно-правової бази, яка сприяє розвитку підприємницької діяльності. Проте існує потреба в реалізації комплексних реформ, які дадуть змогу створити передумови для подальшого розвитку бізнес-середовища. У першу чергу органам державного управління необхідно звернути увагу на суб'єкти малого підприємництва, які виступають важливим елементом національної економічної системи, оскільки виробляють певну кількість товарів та послуг, залучаючи економічно активне населення [1].

До переваг малих підприємств належить можливість оперативно підлаштовуватися під кон'юнктуру ринку, швидко змінюючи асортимент продукції та послуг, які не потребують значних вкладень грошових коштів та характеризуються високим попитом серед населення. За певних умов суб'єкти малої підприємницької діяльності також можуть змінювати локацію в межах одного міста або навіть регіонів країни. Поряд із цим великий та середній бізнес має значно більше можливостей для реалізації довготривалих проектів, запровадження інновацій та залучення істотної частки клієнтів [2; 3].

Орієнтація України на ЄС та реалізація комплексу заходів стосовно інтеграції в основні структури співдружності передбачають здійснення комплексних реформ, серед яких розвиток національної економічної системи та створення передумов для ведення бізнесу займають важливе місце. В Україні на державному рівні реалізуються програми щодо підтримки малого та середнього бізнесу:

I. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

1. Бюджетна дотація для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції.

2. Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання.

3. Державна підтримка фермерських господарств.

4. Регіональні програми розвитку АПК.

II. Державна служба зайнятості:

- започаткування власного бізнесу за сприяння Державної служби зайнятості шляхом залучення безробітних до організації підприємницької діяльності.

III. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України:

1. Податкові та митні пільги.

2. Отримання «зеленого» тарифу.

IV. Антимонопольний комітет України:

1. Державна допомога суб'єктам господарювання.

2. Портал державної допомоги [4].

ЄС також має програми для підтримки малого бізнесу, серед яких необхідно виділити Horizon 2020, що включає 13 інструментів підтримки. Зазначена програма покликана сприяти реалізації стартапів та розвитку малих компаній, що пропонують інноваційні проекти, які мають істотний потенціал та можуть бути реалізовані в країнах – членах ЄС або на території держав-партнерів. Механізм стимулювання підприємницької діяльності передбачає надання підтримки у вигляді грантів або сумісного фінансування, яке передбачає поєднання грантів з інвестиціями [5].

Іншою важливою програмою ЄС із розвитку малого та середнього бізнесу є COSME (Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises – Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу), яка реалізується впродовж 2014–2020 рр. У рамках програми передбачається використати 2,3 млрд євро шляхом участі у пайовому капіталі малих та середніх компаній. Із першого кварталу 2017 р. українські компанії мають можливість приймати участь у проекті, який дає доступ до 900 млн євро.

У рамках COSME компанії мають можливість приймати участь у 23 програмах, що поєднані у три групи:

1. Створення передумов для виходу малих компаній на зовнішні ринки шляхом проведення консультацій для даних суб'єктів підприємницької діяльності стосовно здійснення експортно-імпортних операцій на ринках ЄС та світу.

2. Підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних малих суб'єктів підприємницької діяльності у міжнародному економічному середовищі завдяки просуванню інтернаціоналізації кластерів, визначенню та усуненню зайвих регуляторних бар'єрів.

3. Підвищення освітнього рівня представників малого бізнесу завдяки реалізації навчальних програм, проведенню секторальних тренінгів, семінарів, програм з обміну, стажувань тощо [6].

Приватні компанії у сфері малого бізнесу мають певні можливості стосовно отримання державної підтримки в Україні, а також залучення фінансової допомоги від міжнародних інституцій. Зміни законодавства, поряд із цим, передбачають дослідження ризиків, які можуть виникнути. На даному етапі уряд розглядає можливість стосовно підвищення рівня податкового навантаження для компаній у сфері ІТ, значна кількість яких позиціонує себе як суб'єкти малої підприємницької діяльності. В умовах бажання збільшити податкову базу для малих підприємств може виникнути ризик бути помилково ідентифікованими, що призведе до зростання податкового навантаження. Отже, органи державного управління повинні розробити комплекс заходів стосовно уникнення деструктивних процесів, які можуть призвести до послаблення пролової активності малого бізнесу.

У процесі розроблення або вдосконалення стратегії розвитку малих суб'єктів підприємницької діяльності необхідно враховувати не лише дані офіційної статистики, а й орієнтуватися на комплексні дослідження, які передбачають опитування представників зазначених бізнес-структур. Так, ЛІГА:ЗАКОН та ЕВА в рамках проекту Unlimit Ukraine провели у 2018 р. дослідження «Індекс настроїв малого бізнесу». На рис. 1 представлено рейтинг чинників, які негативно впливали на розвиток малого бізнесу в Україні у 2018 р.

Отримані результати показують, що, за оцінками представників мало бізнесу, найбільші ризики для ведення підприємницької діяльності у 2018 р. спричиняв рівень інфляції. Поряд із цим до найбільш деструктивних чинників належать рівень податкового навантаження та корупції, а також дефіцит кваліфікованих працівників, що пов'язано зі специфікою попиту на навчання за відповідними професіями, а також із міграцією певної чисельності економічно активного населення в інші країни світу.

Розглядаючи перспективи розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні, важливо визначити основні напрями діяльності, які доцільно здійснювати у 2019 р. Серед актуальних бізнес-ідей необхідно звернути увагу на такі

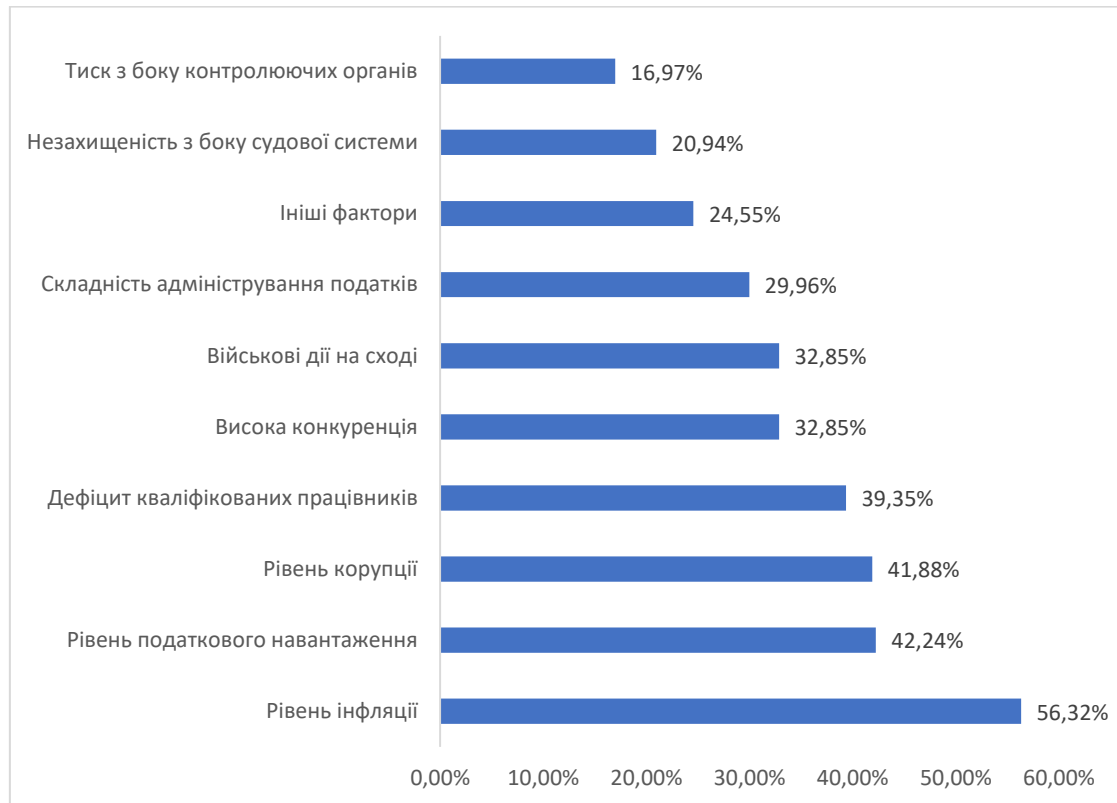

Рис. 1. Рейтинг чинників, які негативно впливали на розвиток малого бізнесу в Україні у 2018 р. [7]

види діяльності, що характеризуються істотним потенціалом:

1. Нішовий Інтернет-магазин.
2. Доставка їжі з ресторанів.
3. Агентство нерухомості.
4. Бізнес по франшизі.
5. Служба таксі.
6. Освітні курси.
7. Коворкінг-центр.
8. Рекрутингова агенція.
9. Продаж електроніки, яка була у вжитку.
10. Сервіс перегонки автомобілів.
11. Манікюр на дому.
12. Хостел [8].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Суб'єкти малого підприємництва є важливим елементом національної економічної системи, оскільки дають змогу забезпечити сталий розвиток країни у довгостроковій перспективі. Представлені компанії здійснюють істотний внесок у соціальну сферу завдяки залученню

значної чисельності трудових ресурсів в економічні процеси, оплату відповідної заробітної плати працівникам, а також відрахування соціальних внесків згідно з чинним законодавством.

Окреслені факти свідчать про необхідність підтримки малих підприємств на різних рівнях управління, передусім йдеться про національні та місцеві органи. Поряд із цим доцільно долучатися до міжнародних програм, які за допомогою грантових програм або залучення інвестицій дають змогу реалізовувати комплекс заходів, орієнтованих на підвищення конкурентоспроможності малих підприємств на національному та міжнародному рівнях.

Для розроблення ефективних стратегій розвитку малих суб'єктів підприємницької діяльності необхідно забезпечити агрегацію інформації з різних джерел, що включають дані від офіційних органів статистики та різноманітних організацій, які займаються вивченням проблем функціонування малого бізнесу та перспективами його сталого розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Doing Business 2018: Reforming to Create Jobs : вебсайт. URL : <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf> (дата звернення: 12.09.2019).
2. Чубукова О.Ю., Ралле Н.В. Складові інноваційної економіки – освіта, технологічні уклади, когнітивні технології. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 3(7). С. 130–133.
3. Rzepka A., Ślusarczyk B., Correlation and dependence between: Business-Globalisation-Information Society and Global Society. *International Journal of Management Invention*. 2016. Vol. 5 Is. 1. P. 39–45. ISSN 2319-8028.

4. Підтримка малого і середнього підприємництва на державному рівні : вебсайт. URL : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=fd7fb228-3d3c-43d6-a9a5-34eea3e04718&title=PidtrimkaMalogoISerednogoPidprimnitstvaNaDerzhavnomuRivni> (дата звернення: 12.09.2019).
5. Horizon 2020: EIC Accelerator Pilot : вебсайт. URL : <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/eic-accelerator-pilot> (дата звернення: 12.09.2019).
6. ПРОГРАМА COSME : вебсайт. URL : <https://eu-ua.org/cosme> (дата звернення: 12.09.2019).
7. Індекс настроїв малого бізнесу: Спільне дослідження ЛІГА:ЗАКОН та ЕВА в рамках проекту Unlimit Ukraine : вебсайт. URL : <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/Indeks-nastroyiv-malogo-biznesu.pdf> (дата звернення: 12.09.2019).
8. Актуальний бізнес в Україні 2018–2019: ТОП-12 ідей : вебсайт. URL : <https://lemarbet.com/ua/biznes-v-ukraine/aktualnyj-biznes-v-ukraine-top-7-vostrebovannyh-idej/> (дата звернення: 12.09.2019).

REFERENCES:

1. Doing Business 2018: Reforming to Create Jobs. Available at: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf> (accessed 12 September 2019).
2. Chubukova O.Yu., Rallye N.V. (2016) Skladovi innovatsiyanoi ekonomiky – osvita, tekhnolohichni uklady, kohnityvni tekhnolohiyi [Components of innovative economy – education, technological way, cognitive technologies]. *Naukovyy visnyk Polissya*, vol. 3, no. 7, pp. 130-133. (in Ukrainian)
3. Rzepka A., Ślusarczyk B. (2016). Correlation and dependence between: Business-Globalisation-Information Society and Global Society, *International Journal of Management Invention*, Volume 5 Issue 1, January 2016, ISSN 2319-8028s. 39-45. (in Polish)
4. Pidtrymka maloho i serednoho pidpriemnytstva na derzhavnomu rivni [Support for small and medium-sized enterprises at the state level]. Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=fd7fb228-3d3c-43d6-a9a5-34eea3e04718&title=PidtrimkaMalogoISerednogoPidprimnitstvaNaDerzhavnomuRivni> (accessed 12 September 2019).
5. Horizon 2020: EIC Accelerator Pilot. Available at: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/eic-accelerator-pilot> (accessed 12 September 2019).
6. COSME PROGRAM [PROHRAMA COSME]. Available at: <https://eu-ua.org/cosme> (accessed 12 September 2019).
7. Indeks nastroyiv maloho biznesu: Spilne doslidzhennia LIHA:ZAKON ta EVA v ramkakh proektu Unlimit Ukraine [Small Business Attitudes Index: Joint LEAGUE RESEARCH: LAW AND EVA under Unlimit Ukraine]. Available at: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/Indeks-nastroyiv-malogo-biznesu.pdf> (accessed 12 September 2019).
8. Aktualnyi biznes v Ukraini 2018-2019: TOP 12 idei [Current Business in Ukraine 2018-2019: TOP 12 Ideas]. Available at: <https://lemarbet.com/ua/biznes-v-ukraine/aktualnyj-biznes-v-ukraine-top-7-vostrebovannyh-idej/> (accessed 12 September 2019).